

МЕТОД СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ ЯВИЩ

Валентина Новосьолова,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

Спостережливою можна назвати людину, яка здатна помічати важливі факти й деталі в різних сферах життя і діяльності. Спостережливість не зводиться до одного лише вміння спостерігати в усіх життєвих проявах – вона передбачає допитливість, постійне прагнення пізнавати нові факти, істотно важливі риси, складники, аспекти й подробиці.

Ефективність і результативність методу спостереження над мовою і мовними явищами й фактами на уроці української мови залежить від попереднього розроблення вчителем змісту, структури і технології роботи. Процес спостереження повинен бути:

- чітко спланованим для розв'язання визначеної пізнавальної задачі, що впливає з теми уроку або поставленого завдання;
- цілеспрямованим (учні й учениці фокусують увагу на певних мовних явищах, фактах, процесах, що передбачені завданням);
- планомірним (здійснюватися за певним планом, ґрунтуючись на конкретному завданні, зосереджуючись на осмисленні найголовнішого та істотного);
- активним та вибіркоким, коли учні шукають потрібне, використовують досвід здобуття на попередніх етапах роботи з мовним матеріалом;
- систематичним, що даватиме змогу сприймати мовні явища в різних комунікативних ситуаціях.

Для того, щоб учні могли розуміти й засвоювати певні висновки або правила, які будуть вивчатися пізніше, потрібно попередньо створити ґрунт для їх сприймання. Школярі мають зрозуміти, що робити, з якою метою, у якій послідовності, у який

спосіб фіксувати результати спостереження. Тобто учитель повинен забезпечити всі умови для ефективної роботи на уроці.

Такий формат використання методу сприятиме зміцненню в учнів мотивів учіння, поживає інтерес до процесу дослідження мовних явищ, дасть змогу здобувачам освіти позбутися враження, що їм нав'язують мовні відомості, правила. Спостереження над мовою може вестися й після вивчення теоретичного матеріалу. Відповідно метою спостереження буде розширення кола фактів, що ілюструватимуть і підтверджуватимуть вивчене мовне явище чи факт (Новосьолова, 2021, с. 52).

Спостереження, яке здійснюється в процесі навчання, сприяє свідомому сприйняттю матеріалу учнями та розвитку спостережливості, тобто здатності помічати характерні, а часом і малозначні ознаки вивчених явищ. Навчальне спостереження – не є простим спогляданням явищ, процесів, фактів. Характерною ознакою його є наявність одного або кількох нових питань, які вимагають від учнів дослідницького підходу та самостійного пошуку правильних відповідей на питання шляхом відповідних розумових операцій. За відсутності елемента дослідження освітня роль спостереження малоефективна.

Отже, необхідно звернути увагу на проблему цілеспрямованої роботи з вироблення дослідницьких умінь здобувачів освіти. Дослідницька активність є природним станом дитини. Якщо створити умови для реалізації вікової потреби в пошуковій активності, здатності досліджувати, оперувати мовними знаннями й дослідницькими вміннями, інтегрувати знання з різних галузей наук, то учні будуть готовими до викликів дорослого життя. Це передбачає вироблення навичок спостережливості, орієнтування в потоках інформації, мотивації для пошуку нових можливостей.

Використовуючи метод спостережень, можна зацікавити учнів, не пропонуючи їм готових відповідей на поставлені завдання, а даючи в певному порядку завдання для дослідження мовних тем і організовуючи процес осмислення досліджуваних мовних явищ, формувати сталий інтерес до вивченого на основі його цілісного і комплексного дослідження для розв'язання життєвих ситуацій. Наприклад, після вивченням теоретичного матеріалу теми «Діалектна лексика української мови», учні визначають з-поміж запропонованих

слів діалектні й міркують над проблемними завданнями: «Уявіть, що якийсь письменник вирішив використати визначені слова для написання твору. У якому регіоні нашої країни могли б відбуватися події? Про що міг би бути цей твір?»

Учитель-словесник має допомогти учневі виробити навички здобувати знання під час самостійних спостережень, навчитися загострювати увагу на певному мовному понятті й розвивати вміння аналізувати мовне явище чи факт, робити висновки, формулювати визначення і правила («Поспостерігайте впродовж тижня за мовленням своїх друзів і рідних. Зберіть дані щодо особливостей вимови ними слів зі звуками [ч], [щ]. Проаналізуйте зібрані відомості, підготуйте невелике повідомлення за результатами дослідження»).

Виконання завдань для реалізації методу спостережень над мовою сприяє активізації інтересу до дослідження мовних явищ, може стати основою подальших узагальнень та практичних дій та дасть змогу поглибити навички аналітичного й критичного мислення.

Використана література

Новосьолова, В. І. (2021) *Спостереження як метод навчання української мови: сучасний контекст*. У *Методи навчання української мови: сучасний контекст: зб. матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича* (Київ, 25 березня 2021 р.) (с. 51–53), Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/725615>.